

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรของเกษตรกรในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากแนวคิดเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดต่างๆ ประกอบด้วย

1. ความเป็นมาของโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร
2. แนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจ (Decision-Making)
3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความเป็นมาของโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร

การเกษตรเป็นสาขาการผลิตที่มีความสำคัญต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศมานาน กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์รายงานว่า สินค้าเกษตรเป็นสินค้าที่นำเงินตราเข้าประเทศ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 27.73 ของรายได้จากการส่งสินค้าทั้งหมดของประเทศในปี 2532 และร้อยละ 21.72 ในปี 2533 การเกษตรเป็นสาขาองรับแรงงานส่วนใหญ่ของประเทศ คิดเป็นร้อยละ 65 ของผู้มีงานทำ เป็นแหล่งวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรม และเป็นแหล่งอาหารแก่ประชาชนทั้งหมด

ในอดีตที่ผ่านมาความสำเร็จของการพัฒนาเกษตรกรรมเป็นผลมาจากประเทศไทยมีปัจจัยธรรมชาติที่เอื้ออำนวยให้ประเทศได้เปรียบเหนือประเทศอื่นๆ คือ มีสภาวะดินฟ้าอากาศที่เหมาะสม สามารถทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี มีพื้นที่เพาะปลูกจำนวนมาก และอุดมสมบูรณ์ ทำให้สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งประชากรส่วนใหญ่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ทำให้แรงงานเกษตรมีมากเกินพอและราคาถูก ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ผลิตผลเกษตรของไทยมีต้นทุนการผลิตต่ำ แม้ว่าผลผลิตต่อไร่จะไม่สูงนัก แต่สามารถแข่งขันกับประเทศอื่นได้ในตลาดโลก

ในปัจจุบันประชากรของประเทศกว่าร้อยละ 60 ประกอบอาชีพอยู่ในภาคเกษตรกรรม แต่ผลผลิตสินค้าคิดเป็นมูลค่าผลิตภัณฑ์ประชาชาติเพียงร้อยละ 40 ของมวลรวมประชาชาติทั้งหมด ซึ่งทำให้รายได้เฉลี่ยต่อคนของประชากรในภาคเกษตรต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยของประชากรนอกภาคเกษตรกรรมถึง 8.5 เท่า เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างรายได้ของครัวเรือน ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 60 มาจากสาขาอื่น อาจกล่าวได้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของครอบครัวเกษตรกร จากชาวนาชาวไร่อิสระไปเป็นเกษตรกรที่เลี้ยงชีพด้วยการทำการเกษตรและรับจ้างทำงานอื่นมากขึ้น

นอกจากระดับรายได้ของประชากรในสาขาเกษตรและนอกสาขาเกษตร มีความแตกต่างกันค่อนข้างสูงแล้ว ภายในสาขาเกษตรเองก็มีความแตกต่างของรายได้เกิดขึ้น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรได้ชี้ให้เห็นว่ารายได้ของเกษตรกรมีความแตกต่างกันในระดับภูมิภาค โดยเฉพาะรายได้ของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้นั้นต่ำกว่าภาคอื่นๆ มาก เช่น ปี 2531/32 เกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้โดยเฉลี่ย 8,424 บาทต่อครัวเรือน รองลงคือภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลางมีรายได้ 24,013 บาท 27,487 บาท และ 48,939 บาทต่อครัวเรือนตามลำดับ

เมื่อพิจารณารายได้เงินสดรวมทั้งในภาคเกษตรและนอกการเกษตรของเกษตรกรแล้วพบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีรายได้ต่อคนต่ำที่สุด คือ 4,679.53 บาท รองลงมาคือภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง โดยมีรายได้ 10,286.78 บาท 12,613.47 บาท และ 20,844.98 บาทตามลำดับ และโดยภาพรวมของประเทศมีเกษตรกรถึง 9.4 ล้านคน มีรายได้ต่ำกว่าเส้นแห่งความยากจน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรคำนวณว่าเส้นแห่งความยากจนของประชาชนในชนบทในปี 2531 เท่ากับ 5,057 บาท) คิดเป็นร้อยละ 72.8 ของจำนวนประชากรที่อยู่ในข่ายยากจนของประเทศ ซึ่งมีประมาณ 13 ล้านคน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงพาณิชย์ได้พิจารณาร่วมกันเห็นว่าสินค้าเกษตรที่จะมีปัญหาทั้งด้านการผลิตและราคา ได้แก่พืชเศรษฐกิจ 4 ชนิด คือ ข้าว มันสำปะหลัง กาแฟ และพริกไทย โดยมีสาเหตุจากการรวมตัวทางการค้าของกลุ่มประเทศต่างๆ การแข่งขันด้านราคาของตลาดสินค้าเกษตรต่างประเทศ และปัญหาภัยแล้ง รวมทั้งการขาดแคลนน้ำในอ่างเก็บน้ำสำคัญของประเทศ

ดังนั้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงกำหนดนโยบายปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร และเสนอโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร สำหรับดำเนินการในปี 2537 ต่อคณะรัฐมนตรี ซึ่งต่อมาได้รับอนุมัติให้ดำเนินการได้เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2536 พร้อมทั้งงบประมาณดำเนินการในวงเงิน 10,000 ล้านบาท เพื่อดำเนินการในปี 2537 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ และการสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็นแก่เกษตรกร

นโยบายการพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมานั้นการเพิ่มผลผลิตโดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการถ่ายทอดเทคโนโลยี แม้ว่าการทำงานจะบรรลุเป้าหมายในการเพิ่มผลผลิต แต่เมื่อมองถึงเกษตรกรผู้ผลิตกลับพบว่า เกษตรกรต้องรับภาระความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ พบว่าช่องว่างระหว่างรายได้ของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรเมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพอื่นที่มีความแตกต่างกันมากขึ้นทุกที กล่าวคือในช่วง พ.ศ. 2504-2533 รายได้ต่อคนในสาขาการเกษตรจะต่ำกว่าสาขาอาชีพอื่นที่มีใช้การเกษตรอยู่ระหว่าง 6-12 เท่า (โสภณ, 2536 : 45) ใน พ.ศ. 2536 รายได้ของภาคการเกษตรลดลงจาก พ.ศ. 2535 ร้อยละ 7.4 ในขณะที่รายได้ของผู้ประกอบการนอกภาคการ

เกษตรเพิ่มขึ้น ร้อยละ 12.2 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2537 : 37) และการผลิตโดยรวมในภาคการเกษตร พ.ศ. 2535 มีอัตราการขยายตัวร้อยละ 3.6 ซึ่งชะลอตัวลงจากที่ขยายตัวในอัตราร้อยละ 4.3 ใน พ.ศ.2534 (ธนาคารกสิกรไทย, 2536 : 10) จากปัญหาเรื่องรายได้ของเกษตรกรตลอดจนสถานการณ์การขยายตัวของภาคการเกษตรที่มีแนวโน้มว่าจะลดต่ำลงเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์เศรษฐกิจการเกษตรของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้เกิดผลกระทบต่อการผลิตและรายได้ของเกษตรกรไทยอย่างมาก ดังนั้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้กำหนดนโยบายปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรเพื่อรักษาอัตราการขยายตัวของภาคการเกษตรพร้อมทั้งยกระดับรายได้ และการแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกร

กรมส่งเสริมการเกษตรในฐานะที่เป็นหน่วยงานซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาการเกษตรเพื่อยกระดับรายได้ ฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้มีการปรับปรุงนโยบาย ยุทธศาสตร์ ในการดำเนินงานส่งเสริมตลอดจนบริหารงานให้สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อตอบสนองนโยบายการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรโดยการเสนอทางเลือกที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ ความพร้อมของเกษตรกรโอกาสทางการตลาดให้เกษตรกรตัดสินใจปรับระบบการผลิตของตนเองให้เป็นไปโดยสอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเป็นการวางรากฐานการผลิตมิให้เกิดปัญหาด้านตลาดโดยส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของเกษตรกรให้มากขึ้น

ยุทธศาสตร์อย่างหนึ่งของนโยบายปรับ โครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรคือลดปริมาณการผลิตสินค้าเกษตรที่ส่วนใหญ่ผลิตเพื่อส่งออกเนื่องจากแนวโน้มการส่งออกในอนาคตมีข้อจำกัดจากการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้น มีการกำหนดโควตาการส่งออก การปกป้องเกษตรกรของประเทศผู้นำเข้า หรือผลจากการปฏิรูปนโยบายทางการเกษตรของกลุ่มประเทศต่างๆ ทำให้การส่งออกสินค้าเกษตรของไทยต้องลดปริมาณลง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องลดปริมาณการผลิตเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง กาแฟ และพริกไทย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2536 : 4) โดยกรมส่งเสริมการเกษตรได้รับมอบหมายให้ดำเนินการเกี่ยวกับการลดพื้นที่ปลูกข้าวนาปรัง ลดพื้นที่ปลูกข้าวในเขตพื้นที่นาไม่เหมาะสม และลดพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง ส่วนการลดพื้นที่ปลูกกาแฟและพริกไทยอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง โดยส่งเสริมให้เกษตรกรทำกิจกรรมการเกษตรอื่นที่มีความเหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ ความพร้อมของเกษตรกร มีตลาดรองรับผลผลิตและให้ผลตอบแทนที่สูงกว่า (กองฝึกรวมและกองส่งเสริมพืชสวน, 2537 : 2)

ในปี 2537-2539 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีเป้าหมายลดพื้นที่ปลูกพืชที่มีปัญหา 4 ชนิด ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง กาแฟ และพริกไทย รวมเนื้อที่ 4,912,000 ไร่ในปี 2537

จังหวัดเชียงใหม่ มีเป้าหมายลดพื้นที่นาปรัง เนื้อที่ 13,541 ไร่ ใน 15 อำเภอคือ อำเภอแม่ฮาด อำเภอแม่แตง อำเภอพร้าว แม่ริม สารภี สันทราย ดอยสะเก็ด สันกำแพง หางดง สันป่าตอง จอมทอง ดอยเต่า กิ่งอำเภอแม่วาง และกิ่งอำเภอแม่ออน มีเกษตรกรร่วมโครงการ จำนวน 3,189 ครัวเรือน

แนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจ (Decision-Making)

ในชีวิตประจำวัน เราต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะต้องใช้ความคิดเพื่อการตัดสินใจ อยู่ตลอดเวลา แต่เราอาจจะไม่รู้สึกรู้สึกลึกซึ้งนักเนื่องจากการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั่วไป เพราะหากกระทำเป็นปกติวิสัยแบบอัตโนมัติ ซึ่งพฤติกรรมที่เราแสดงออกนั้นต้องผ่านกระบวนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้น การตัดสินใจต้องประกอบด้วยวิธีการขั้นตอนการคิดค้นอย่างมีระเบียบแบบแผน ทำให้ได้แนวทางที่ดีที่สุด (รศนา, 2537 : 84-85) สำหรับความหมายของการตัดสินใจได้ มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ดังนี้

ไซมอน มีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่ามนุษย์เป็นคนที่มีเหตุผล และไม่มีเหตุผลไปพร้อมกัน ในทางปฏิบัติมนุษย์จะพยายามมีพฤติกรรมที่มีเหตุผล (Intended Rationality) ตามหลักเศรษฐศาสตร์ คือ พยายามพิจารณาว่าตนชอบอะไร มากน้อยต่างกันอย่างไร พยายามหาทางเลือกและคาดการณผลของทางเลือกแต่ละทาง อย่างไรก็ตามความเป็นจริงก็คือ มนุษย์ไม่สามารถมีเหตุผลได้ สมบูรณ์แบบเพราะมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะด้านจิตวิทยาสังคมของมนุษย์เอง ทำให้การตัดสินใจอย่างมีเหตุผลเป็นไปอย่างจำกัด (Limited Rationality) เนื่องจากมีปัจจัยอยู่มากมายและผู้ตัดสินใจเองไม่สามารถล่วงรู้ได้ทุกปัจจัย

อีสตัน (Easton, 1976 : p 4) กล่าวว่า คำว่า “การตัดสินใจ” มีความหมายได้ 2 อย่าง คือ ในแนวกว้าง การตัดสินใจ เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนเริ่มต้นที่การรับรู้ มีความจำเป็นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงและสิ้นสุดลงที่การยอมรับและนำการตัดสินใจนั้นไปปฏิบัติในแนวแคบ การตัดสินใจ หมายถึง การเลือก การเลือกเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการตัดสินใจเป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากการประเมินทางเลือกต่างๆ และเลือกหนึ่งทางสำหรับนำไปปฏิบัติ

จิระจิตต์ (2535 : 235) ได้สรุปว่า การตัดสินใจเป็นกระบวนการทางเลือกที่มีอยู่หลาย ๆ ทางเลือก เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน ดังนั้นเมื่อมีการเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง ก็ถือได้ว่าเกิดการตัดสินใจขึ้นแล้ว แต่อย่างไรก็ตามการตัดสินใจที่ถือว่าดีนั้นจะต้องเป็นทางเลือก ซึ่งเป็นแนวทางที่บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

บีช และไรน์ฮาร์ด (Beach & Reinhartz, 1989 :264) กล่าวว่าความหมายของการตัดสินใจ ในทางการคิดเชิงเหตุผล เพื่อตัดสินใจแก้ปัญหา การตัดสินใจอาจให้ความหมายว่าเป็นกระบวนการ

การที่เกิดขึ้นหลังสำรวจปัญหาหรือความจำเป็นแล้วมีการรวบรวมข้อมูล การประเมินทางเลือก เพื่อแก้ปัญหาโดยการชั่งน้ำหนักแต่ละทางเลือก และเลือกทางเลือกจากทางเลือกที่หลากหลายนั้น เพื่อนำไปปฏิบัติ

วุฒิชัย (2523 : 3) กล่าวว่า การตัดสินใจเป็นกระบวนการตามลำดับขั้นในอันจะเลือก ทางใดทางหนึ่งออกมาสำหรับใช้ในการปฏิบัติ

จากความหมายของการตัดสินใจที่หลายท่านได้เสนอไว้ จะเห็นว่าการตัดสินใจมี ลักษณะเป็นกระบวนการตามลำดับขั้น จึงอาจให้ความหมายของกระบวนการตัดสินใจว่าคือ กระบวนการคิดตามลำดับขั้นตอนเชิงเหตุผลในอันที่จะเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งจากทาง เลือกที่หลากหลายสำหรับนำไปปฏิบัติจริงสำหรับขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจ สามารถแบ่ง ออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ กันดังนี้

เย็นใจ (2521 : 21-22) สรุปกระบวนการตัดสินใจแก้ปัญหาแบ่งเป็นขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาให้เข้าใจแจ่มชัด ระบุปัญหา กำหนดขอบเขตของปัญหา ให้ชัดเจน
2. กำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหาว่าต้องการแก้ปัญหาทั้งหมดหรือเพียงบางส่วนให้ เสร็จสิ้นเมื่อใด รวมทั้งจัดลำดับความสำคัญของจุดหมายถ้ามี
3. ประมวลวิธีปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหามาตามจุดหมายที่กำหนดไว้ และรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการประเมินวิธีปฏิบัติเหล่านั้น
4. ประเมินผลดีและผลเสียของวิธีปฏิบัติแต่ละวิธีโดยคำนึงถึงหลักความเป็นไปได้ ผล สืบเนื่องที่จะเกิดขึ้นทั้งระยะสั้นและระยะยาว
5. เลือกวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุด
6. นำวิธีปฏิบัติที่เลือกสรรแล้ว ไปดำเนินการแก้ปัญหา
7. ติดตามประเมินผลการปฏิบัติว่าบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้หรือไม่
8. ปรับปรุงจุดหมายหรือวิธีปฏิบัติให้เหมาะสมยิ่งขึ้นถ้ามีโอกาสทำได้

จ่านง (2532: 31-35) เสนอขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจไว้ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลที่เหมาะสมเกี่ยวกับเรื่องหรือเหตุการณ์นั้นๆ ให้มากที่สุดทุกแง่ทุกมุม เท่าที่จะทำได้
2. ประเมินค่าและวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลเหล่านั้น เพื่อที่จะแยกความจริงออกจาก ความเห็น จนสามารถมองเห็นสาเหตุที่แท้จริงของเรื่องนั้นๆ ได้อย่างแจ่มชัด
3. กำหนดทางเลือกและทางออกสำหรับสถานการณ์นั้น ๆ ไว้หลาย ๆ ทาง

4. กำหนดเกณฑ์อย่างมีหลักการ เพื่อใช้คัดเลือกแนวทางหรือทางเลือกที่ดีที่สุด
5. กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายเกี่ยวกับสิ่งที่คาดหวังจะให้สัมฤทธิ์ผล
6. วางแผนปฏิบัติงานอย่างรอบคอบตามวิถีทางที่เป็นไปได้
7. ตัดสินใจลงมือดำเนินการจนบรรลุผลที่ต้องการ

การตัดสินใจอย่างมีเหตุผลผู้ที่ตัดสินใจจะมีระบบค่านิยมที่สามารถทำการประเมินผล แนวทางต่าง ๆ ได้ว่าแนวทางใดจะส่งผลอย่างไร ผู้ตัดสินใจจะเลือกแนวทางที่สามารถก่อให้เกิดผลตามที่ต้องการให้ได้มากที่สุด โดยอาศัยองค์ประกอบในการตัดสินใจแบบมีเหตุผลมากที่สุด อันได้แก่

1. ผู้ตัดสินใจต้องสามารถจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมายต่าง ๆ ที่ต้องการจะบรรลุได้ว่าเป้าหมายใด สำคัญกว่าเป้าหมายใดอย่างแน่ชัดแจ่มแจ้ง
2. ผู้ตัดสินใจต้องรู้แนวทางปฏิบัติ (Alternative Strategies) ทุกแนวทางอย่างถ่องแท้ว่าแต่ละแนวทางจะส่งผลอย่างไรบ้างต่อการบรรลุเป้าหมาย
3. ผู้ตัดสินใจต้องมีความรู้ (Knowledge) และมีความสามารถในทางจิตวิทยาที่จะเลือกแนวทางที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ดีที่สุด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการมากที่สุด

ในทางปฏิบัติ Simon มีความเห็นว่า การตัดสินใจไม่ได้ดำเนินการอย่างมีเหตุผลสมบูรณ์แบบ เนื่องจาก

1. ผู้ตัดสินใจขาดความรู้ที่สมบูรณ์ เช่น 'ไม่รู้แน่นอนว่าการตัดสินใจแต่ละแนวทางจะก่อให้เกิดผลอย่างไร
2. มนุษย์ไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่า การตัดสินใจแต่ละครั้งจะทำให้เกิดความพอใจได้แค่ไหน ในอนาคต
3. ผู้ตัดสินใจไม่สามารถหยั่งรู้ถึงแนวทางปฏิบัติได้ทุกแนวทาง

ในความเป็นจริง ผู้ตัดสินใจไม่สามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลที่สุด เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งจะทำให้เขาได้รับประโยชน์สูงสุดด้วย แต่มนุษย์ได้ตัดสินใจเพียงแต่ทำให้พอใจ (Satisfy) อยู่บ้างเท่านั้น เพราะเป็นการตัดสินใจที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งการตัดสินใจที่ดีที่สุดก็โดยที่มนุษย์ได้สร้างสภาพแวดล้อมทางจิตวิทยา (Psychological Environment) หรือกลไกพฤติกรรม (Behavior Mechanisms) บางประการ เพื่อเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจอย่างค่อนข้างมีเหตุผล โดยมีกระบวนการในการตัดสินใจ (Decision-Making Process) ที่ควรประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจ
2. การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมอันเป็นข้อมูลนั้น เพื่อกำหนดทางเลือกในการตัดสินใจ
3. การตัดสินใจเลือกแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุด

การตัดสินใจของเกษตรกรเกี่ยวกับการผลิต

เกษตรกรที่ผลิตสินค้าเพื่อขายจะต้องตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญอยู่ 3 เรื่อง (โตสิณ, 2536 : 46 – 53) ดังนี้

1. การตัดสินใจเลือกผลิตสินค้า สินค้าเกษตรในปัจจุบันมีมากมายหลายชนิด ไม่ว่าจะมองในแง่ของทั้งประเทศหรือของเกษตรกรแต่ละคน หลักที่สำคัญที่เกษตรกรตัดสินใจว่าจะทำกิจกรรมอะไรมาอย่างน้อยแค่ไหน ถ้ามองจากภาพรวมก็ต้องพิจารณารายได้หรือกำไรนั้นคือจากทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ทั้งนี้ในเรื่องที่ดิน แรงงาน เงินทุน จะทำกิจกรรมอะไรจึงจะได้กำไรสูงสุด
2. การตัดสินใจในการใช้ปัจจัยการผลิตเป็นการพิจารณาว่าในการผลิตสินค้าชนิดหนึ่งควรจะใช้ปัจจัยชนิดใดชนิดหนึ่งมาอย่างน้อยแค่ไหนจึงจะได้กำไรสูงสุด
3. การตัดสินใจเลือกปัจจัยการผลิตแต่ละอย่าง เมื่อเกษตรกรตัดสินใจว่าจะผลิตอะไรและทราบว่าควรจะใช้ปัจจัยการผลิตชนิดต่างๆ ที่ต้องใช้ด้วยกันในระดับมาอย่างน้อยแค่ไหน ปกติการพิจารณาว่าควรใช้ปัจจัยอะไรเป็นปัญหาใหญ่ ชนิดไหนมาก ชนิดไหนน้อย

เกษตรกรจะตัดสินใจเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่เคยปฏิบัติอยู่เดิมไปสู่ระบบใหม่นั้นเนื่องมาจากความไม่พอใจในระบบการเกษตรที่ทำอยู่เดิมแล้วสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ คือ วิธีการใหม่หรือแนวความคิดใหม่ๆ นั้น จะต้องมีคุณสมบัติตามที่วิทยา (2532 : 63) กล่าวไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. คุณประโยชน์ที่เหนือกว่า (Relative Advantage) คือ ลักษณะคุณประโยชน์ความดีเด่นของนวัตกรรม (ความคิดหรือแนวปฏิบัติใหม่ๆ) ซึ่งบุคคลพิจารณาแล้วยอมรับว่าดีกว่าของเก่า
2. ความสอดคล้องเหมาะสม (Compatibility) คือ ระดับความสอดคล้องของนวัตกรรมการกับค่านิยมประเพณีเดิมและความต้องการตามความคิดเห็นของผู้รับ
3. ความยุ่งยาก (Complexity) คือระดับความยุ่งยากต่อการเข้าใจและการใช้ตามความคิดเห็นของผู้ใช้นวัตกรรม
4. ความสามารถในการทดลองได้ (Triability) คือคุณสมบัติของนวัตกรรมที่ผู้ใช้สามารถทดลองปฏิบัติขนาดเล็กๆ ได้
5. การสังเกตได้ (Observability) หมายถึง ลักษณะของผลลัพธ์ หรือผลตอบแทนซึ่งสามารถมองเห็นได้

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการผลิตของเกษตรกร

บุคคลทั่วไปมักไม่ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่แตกต่างไปจากแนวทางเดิมที่ตนเคยชินตราบเท่าที่แนวทางเดิมยังนำความพึงพอใจมาให้ ต่อเมื่อเกิดความรู้สึกว่าการปฏิบัติแบบเดิมไม่เพียงพอ กับความต้องการและไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป บุคคลจะเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ ซึ่งอาจเพิ่มขึ้นจนถึงขั้นที่ผลักดันให้แสวงหาสิ่งใหม่ๆ ดังที่ วันรักษ์ (2531 : 8-9) กล่าวว่าไว้ว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมระดับปัจเจกบุคคลเป็นผลสืบเนื่องมาจากบุคคลได้เรียนรู้ความคิดใหม่ๆ บุคคลจะยอมรับความคิดใหม่ๆ และนำไปปฏิบัติหรือไม่นั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับระดับความเข้าใจ ทรรศนะและความสามารถของแต่ละบุคคลแล้ว ยังขึ้นอยู่กับกุศโลบายของฝ่ายที่เผยแพร่ความคิดใหม่ๆ ในการหาวิธีการจูงใจให้เกิดการยอมรับและนำความคิดใหม่ๆ เหล่านั้นไปสู่การปฏิบัติ การที่บุคคลจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ต้องมีเงื่อนไขอย่างน้อย 2 ประการ คือ (1) เกิดความไม่พอใจในการปฏิบัติแบบเก่า (2) ได้รับข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับความคิดใหม่หรือการปฏิบัติแบบใหม่ที่สามารถจะช่วยสร้างความพึงพอใจได้ ในทำนองเดียวกัน Harrar and Wortman (1969) อ้างโดย โสภณ (2528 : 99) ได้สรุปว่าการที่จะให้การเกษตรแบบดั้งเดิมเปลี่ยนไปสู่การเกษตรแบบสมัยใหม่ได้จะต้องประกอบด้วยเงื่อนไขต่อไปนี้ คือวิธีการผลิตใหม่หรือการใช้ปัจจัยใหม่ต้องให้ผลตอบแทนสูงและมีกำไร เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการที่ใช้อยู่เดิม ต้องมีการแนะนำสาธิตให้เกษตรกรเข้าใจถึงวิธีปฏิบัติ ต้องเชื่อมั่นว่าเกษตรกรสามารถทำได้ ต้องมีปัจจัยการผลิตสมัยใหม่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งเกษตรกรหาซื้อได้ในราคาพอสมควรและสิ่งสำคัญที่สุดคือระบบราคาและตลาดต้องมีประสิทธิภาพ ได้ระบุไว้ดังนี้

1. การพิจารณาถึงปัญหา (Identification of Problem) ในขั้นแรกของการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาใด ๆ ต้องเริ่มต้นด้วยการพิจารณาถึงปัญหาที่แท้จริง การที่จะทราบถึงปัญหาที่แท้จริงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ และค้นหารายละเอียดต่างๆ ของปัญหาซึ่ง Robbins (อ้างโดย อนันต์, 2534 : 137) กล่าวว่าปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่กับสิ่งที่ควรจะเป็น หรือที่ต้องการของผู้ที่มีหน้าที่ตัดสินใจ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความสำคัญของขั้นตอนนี้ คือ พยายามแยกแยะปัญหาและค้นหารายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งนี้จะเป็นการช่วยให้ทราบถึงปัญหาที่แท้จริงได้ดียิ่งขึ้น

2. การพิจารณาค้นหาทางเลือก (Search of Alternatives) ทางเลือก หมายถึง แนวทางหรือวิถีของการปฏิบัติ Course of action ถ้าไม่มีทางเลือกย่อมไม่มีการคัดเลือกและไม่มีการตัดสินใจ ดังนั้น จะมีการเลือกหรือตัดสินใจควรจะมีทางเลือกอย่างน้อย 2 ทางเลือกขึ้นไป เพื่อให้ผู้ตัดสินใจเลือกได้หลังจากที่ได้ค้นพบปัญหาที่แท้จริงแล้ว ผู้ตัดสินใจจะต้องพิจารณาถึงทางเลือกต่างๆ ที่ใช้สำหรับการแก้ปัญหา โดยปกติแล้วปัญหาใดๆ อาจจะมีวิธีการแก้ไขได้หลายวิธีด้วยกันในการเลือกนี้ผู้ตัดสินใจจะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และผลที่คาดว่าจะได้รับจากการตัดสินใจเลือก

ทางเลือกนั้น อย่างไรก็ตามทางเลือกต่างๆ ที่จะใช้แก้ปัญหาหนึ่งจะมีได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของสถานการณ์ แต่มีข้อเท็จจริงอยู่ว่าถ้าหากได้มีการวิเคราะห์ปัญหาโดยละเอียด ก็จะเป็นหนทางที่สามารถมองเห็นทางเลือกได้

3. การประเมินผลทางเลือก (Evaluation of Alternatives) หลังจากที่ได้พิจารณาทางเลือกต่างๆ แล้ว จะต้องมีการประเมินผลทางเลือกเหล่านั้น เพื่อให้ได้ทางเลือกที่ดีที่สุด ต้องมีการประเมินผลที่ถูกต้องตามวิธีการ พยายามพิจารณาให้เห็นว่าทางเลือกแต่ละทางหากนำไปใช้แล้วจะก่อให้เกิดผลดีมากน้อยเพียงใด และจะต้องนำเอาทางเลือกเหล่านั้นมา ชั่งน้ำหนักเปรียบเทียบดูลำดับความสำคัญแต่ละทางเลือก แต่ในทางปฏิบัติการคาดคะเนผลของการใช้ทางเลือกมักจะเป็นไปได้ยากทั้งนี้เพราะการตัดสินใจแก้ไขปัญหาใดๆ นั้นเป็นเรื่องของอนาคตจึงถูกจำกัดในแง่ที่ว่าข้อเท็จจริงต่างๆ ยังไม่ชัดเจนและความไม่แน่นอนของเหตุการณ์ในอนาคตก็อาจเกิดขึ้นได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามการพยายามตัดสินใจโดยรอบคอบ ก็อาจทำได้ โดยยึดหลักที่ว่าพยายามเลือกที่ทางเลือกที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น Drucker (อ้างใน รงชัย, 2535 : 200) ได้กำหนดมาตรการสำหรับใช้พิจารณาเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดไว้ดังนี้

1. จะต้องพิจารณาถึงการเสี่ยงภัยของปัญหาที่เกี่ยวข้อง
2. จะต้องพิจารณาเลือกทางเลือกที่ง่ายในแง่ของการปฏิบัติการ
3. จะต้องคำนึงถึงจังหวะเวลาที่เหมาะสมของการตัดสินใจแก้ปัญหา
4. จะต้องคำนึงถึงทรัพยากรที่มีจำกัด

4. การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่นำไปใช้แก้ปัญหา (Choice and Implementation of Alternatives) ขั้นตอนสุดท้ายของการตัดสินใจคือ การใช้ดุลยพินิจตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการแก้ไขปัญหาคือการดำเนินการ

สรุป เกษตรกรจะตัดสินใจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการผลิตแบบเดิมไปสู่วิธีปฏิบัติใหม่ นอกจากจะเกิดจากเกษตรกรมีความไม่พึงพอใจในวิธีการผลิตแบบเดิม และ ทัศนคติที่มีต่อวิธีปฏิบัติแบบใหม่ นวัตกรรมหรือวิธีการปฏิบัติใหม่นั้นต้องมีคุณสมบัติสำคัญ 5 ประการ คือ (1) มีคุณประโยชน์ที่เหนือว่า (2) มีความสอดคล้องเหมาะสม (3) ไม่ยุ่งยาก (4) สามารถทดลองได้ (5) สังเกตผลลัพธ์ได้ชัดเจน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ อีกมาก ซึ่งนโยบายการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรนับว่าเป็นปัจจัยเร่งประการหนึ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการผลิตของเกษตรกร

โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในเขตพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม

กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดนโยบายการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรให้เป็นไปโดยสอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ความต้องการของตลาดความพร้อมของเกษตรกรที่วางรากฐานการผลิตมิให้เกิดปัญหาด้านราคาพืชผล รวมทั้งเพื่อปรับปรุงพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดสภาพสมดุล โดยส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของเกษตรกรให้มากขึ้น ยุทธศาสตร์การดำเนินงานตามนโยบายดังกล่าวจำแนกออกเป็น 4 ประการ (สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่, 2537) ดังนี้

1. ส่งเสริมให้เกษตรกรปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และความต้องการของตลาด
2. สนับสนุนให้เกษตรกรวางแผนการผลิต โดยคำนึงถึงความพร้อมของเกษตรกร ทั้งในกระบวนการคิด ตัดสินใจ และความพร้อมด้านทรัพยากรที่มีอยู่
3. ถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตให้ตรงกับแผนการผลิตของเกษตรกร
4. สนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็น และสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำตามแผนการผลิตของเกษตรกร

โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในเขตพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมเป็นโครงการหนึ่งใน 3 โครงการ ภายใต้แผนการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรที่สำนักงานเกษตรอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ได้ดำเนินการ โครงการดังกล่าวได้แก่ (1) โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในพื้นที่ที่ปลูกมันสำปะหลังในเขตเศรษฐกิจ (2) โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม (3) โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในพื้นที่ปลูกข้าวนาปรัง (นอกเขตชลประทาน) การดำเนินงานตามโครงการต่างๆ ข้างต้นอาศัยหลักการดำเนินงาน 7 ประการ (สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่, 2537) คือ

1. หลักความสมัครใจของเกษตรกรในการเปลี่ยนกิจกรรมการเกษตรที่เกษตรกรคุ้นเคยและกำลังประสบปัญหาไปสู่กิจกรรมใหม่
2. หลักการพัฒนาความคิดริเริ่ม การมีส่วนร่วม การตัดสินใจของเกษตรกร โดยส่งเสริมให้เกษตรกรมีความสามารถในการเสนอความเห็น และข้อเสนอในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการเกษตรโดยเกษตรกรเป็นผู้ตัดสินใจ
3. หลักการส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนกิจกรรมการเกษตรทดแทนในพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีปัญหาโดยกิจกรรมนั้นจะต้องมีรายได้มากกว่ากิจกรรมเดิมและสอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่และภาวะการตลาด

4. หลักการส่งเสริมพัฒนาสถาบันเกษตรกร โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรดำเนินกิจกรรมร่วมกันในลักษณะกลุ่ม รวมทั้งให้สถาบันเกษตรกรที่มีอยู่แล้วเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานของโครงการโดย :

- การสนับสนุนข้อมูลทางเลือกแก่สมาชิกกลุ่ม
- การช่วยสมาชิกวิเคราะห์หลักต้นทุนรองข้อเสนอและจัดทำแผนการสาริต
- การสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนการผลิตของสมาชิกกลุ่มในด้านต่างๆ

5. หลักการทำงานของเจ้าหน้าที่โดยเจ้าหน้าที่เป็นผู้มีบทบาทในการสนับสนุนข้อมูลทางเลือกด้านต่างๆ รวมทั้งการสนับสนุนให้เกษตรกรสามารถดำเนินการผลิตตามที่ต้องการได้จากเดิมที่เน้นการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว

6. หลักการบริหารงานโดยให้มีกลไกในการประสานงาน และร่วมมือดำเนินการทั้งส่วนของกรมส่งเสริมการเกษตรและระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

7. หลักการสนับสนุนของรัฐ โดยเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนกิจกรรมในพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีปัญหา จะได้รับการสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิต และเงินสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำและเงื่อนไขผ่อนปรน รวมทั้งการสนับสนุนความรู้และการตลาด

โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในเขตพื้นที่นาไม่เหมาะสม มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับระบบการเกษตรจากการปลูกข้าวนาปีในเขตพื้นที่นาไม่เหมาะสมโดยแนะนำสนับสนุนให้เกษตรกรใช้พื้นที่ทำไร่นาสวนผสม ไม้ผล ไม้ยืนต้น ปศุสัตว์ การปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับศักยภาพ ทำให้เกษตรกรมีรายได้สูงกว่าการปลูกข้าวนาปี โดยมีเป้าหมายดำเนินการลดพื้นที่ปลูกข้าวนาปีในเขตพื้นที่นาไม่เหมาะสมในฤดูการเพาะปลูก ปี พ.ศ. 2537/2538 จำนวน 150,000 ไร่ ใน 32 จังหวัด คือ จังหวัดพิจิตร พิษณุโลก นครสวรรค์ สิงห์บุรี อ่างทอง นครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ขอนแก่น อุดรธานี หนองคาย เลย สกลนคร นครพนม กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ พังงา และจังหวัดตรัง ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติงานของโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตเกษตรในเขตพื้นที่นาไม่เหมาะสม (สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่, 2536) ดังนี้

1. การจัดทำทางเลือกการผลิตทางการเกษตร

1.1 จังหวัดนำแนวโน้มด้านการตลาดสินค้าเกษตรมาพิจารณาจัดทำทางเลือกทางการเกษตรจากระดับจังหวัด ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์และความต้องการของตลาด

1.2 หน่วยงานในระดับอำเภอพิจารณา ตรวจสอบ เพิ่มเติม ตัดทอนทางเลือก ระดับจังหวัดในกิจกรรมที่รับผิดชอบ ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์และความต้องการของท้องถิ่นในอำเภอนั้นๆ แล้วจัดทำทางเลือกระดับอำเภอ

1.3 เกษตรตำบลพิจารณา ตรวจสอบ เพิ่มเติม ตัดทอนทางเลือก ระดับอำเภอ ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์และความต้องการของเกษตรกรในตำบลที่รับผิดชอบและจัดทำทางเลือกระดับตำบล

2. เสนอทางเลือกการผลิตทางการเกษตร

2.1 กรมส่งเสริมการเกษตร พิจารณาสถานการณ์การผลิตข้าวในเขตพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม และกำหนดทางเลือกเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร

2.2 จังหวัดเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ทางเลือกมวลชนให้เกษตรกรรับทราบสถานการณ์เรื่องการผลิตข้าวในเขตพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม และทางเลือกทางการเกษตรให้เกษตรกร เกษตรอำเภอ เกษตรตำบลและเจ้าหน้าที่สำรวจ ประชุมชี้แจงเกษตรกรให้เข้าใจสถานการณ์ข้าว และทางเลือกทางการเกษตรในแต่ละตำบล

3. การสอบถามความต้องการของเกษตรกรเพื่อปรับระบบการเกษตร

3.1 เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล ในพื้นที่เป้าหมายนัดเกษตรกรและอำนวยความสะดวกในการสำรวจของทีมสำรวจจากส่วนกลาง

3.2 ทีมสำรวจจากส่วนกลางร่วมกับเกษตรตำบลสัมภาษณ์เกษตรกรตามแบบสำรวจเป็นรายครัวเรือน

3.3 ทีมสำรวจ สรุปข้อมูลความต้องการระบบการเกษตรของเกษตรกรและจัดทำเป็นทะเบียนเกษตรกรตามแบบ

ข้อเตือนใจ

1. อย่าถามเกษตรกรว่า จะขอหรือต้องการอะไรจากรัฐบาล
2. ไม่ควรให้เกษตรกรเริ่มต้นข้อเสนอด้วยการขอปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ยาเคมี
3. ไม่ควรคิดแทนเกษตรกร และต้องไม่ตัดสินใจแทนเกษตรกร แต่ควรใช้วิธีให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร บอกเงื่อนไข ข้อจำกัด ข้อดี ข้อเสีย หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
4. ไม่ควรชักจูงเพื่อขายโครงการ
5. ไม่ควรบอกเกษตรกรว่าความต้องการของเกษตรกรนั้น รัฐจะช่วยเหลืออะไรได้บ้าง แต่ควรรับข้อเสนอมาดำเนินการตามขั้นตอนของโครงการ

4. การจัดทำแผนการผลิตของเกษตรกร

- 4.1 ดำเนินการหลังจากนำเสนอทางเลือก และทำทะเบียนของเกษตรกร
- 4.2 เกษตรกรตัดสินใจปรับระบบการเกษตรตามทางเลือกที่ได้รับการปรึกษา
- 4.3 เกษตรกรจัดทำแผนการผลิตร่วมกับเกษตรตำบล
- 4.4 เกษตรตำบลจัดทำสรุปแผนการผลิตของเกษตรกร

5. พิจารณาความเหมาะสมทางวิชาการ

- 5.1 ให้นำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาข้อเสนอของเกษตรกรแต่ละครัวเรือน โดยวิเคราะห์ในประเด็นความเหมาะสมทางวิชาการ และความคุ้มค่า
- 5.2 อำเภอพิจารณาให้ความเห็นชอบแผนการผลิตของเกษตรกร
- 5.3 อำเภอพิจารณาให้ความเห็นชอบแผนการผลิตของเกษตรกรที่เหมาะสมแล้วสรุปเสนอแผนการปรับต่อจังหวัด และส่งผลการพิจารณาให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6. เพิ่มความรู้ความชำนาญแก่เกษตรกร

- 6.1 อำเภอจัดประชุม และอบรมเกษตรกรในการเตรียมการดำเนินงานตามแผนการผลิตของเกษตรกรทั้งในภาพรวมและแต่ละกลุ่มกิจกรรมที่เหมือนกันให้เกิดความเข้าใจถึงขั้นตอนในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบเพื่อเกษตรกรจะได้จัดทำแผนการปฏิบัติงานในไร่นาอย่างเหมาะสม
- 6.2 ตำบลจัดทำแผนการเชื่อมเกษตรกรตามกิจกรรม และความต้องการของเกษตรกรในแผนการผลิตแต่ละครัวเรือน โดยจัดเป็นกลุ่มที่มีกิจกรรมคล้ายคลึงกันให้เหมาะสมกับช่วงเวลาในการปฏิบัติงานของเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้าน
- 6.3 ตำบลดำเนินการถ่ายทอดเทคโนโลยีตามแผนการเชื่อมโดยเน้นการเข้าไปถึงตัวเกษตรกร ทั้งในรูปของรายครัวเรือนและกลุ่มกิจกรรมเป็นหลักเพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันในพื้นที่ของเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง อันจะทำให้เกิดความมั่นใจแก่เกษตรกรในการปรับระบบการเกษตรที่เปลี่ยนจากพืชเดิมเป็นกิจกรรมใหม่
- 6.4 จังหวัด อำเภอ ตำบล ประสานงานส่วนราชการต่างๆ ภาคเอกชนตลอดจนเกษตรกรที่ได้รับความสำเร็จ เพื่อเป็นวิทยากรให้แก่เกษตรกรตามความต้องการในกิจกรรมต่างๆ ของแผนการผลิตของเกษตรกร

7. การสนับสนุนปัจจัยการผลิต

7.1 จัดเตรียมปัจจัยการผลิตตามงบประมาณโครงการ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคให้สอดคล้องกับแผนการผลิตของเกษตรกร

7.2 จังหวัด อำเภอ ตำบล จัดสรรปัจจัยการผลิตสนับสนุนเกษตรกรตามแผนการผลิตที่เหมาะสมเป็นรายครัวเรือน

สิ่งที่ไม่ควรทำ

นำเอาปัจจัยการผลิตไปกำหนดให้เกษตรกรนำไปดำเนินการเอง

สิ่งที่ควรทำ

นำเอาปัจจัยการผลิตไปให้เกษตรกรต่อเมื่อเกษตรกรมีแผนการผลิตที่เหมาะสมกับศักยภาพ พื้นที่และความต้องการของตลาด รวมทั้งเกิดจากการตัดสินใจของเกษตรกรเอง

8. การให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ

จังหวัด อำเภอ ตำบล ประสานงานกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) ในการดำเนินการดังนี้ :-

- การสอบสวนข้อมูล
- การอนุมัติเงินกู้
- การจ่ายเงินกู้
- การติดตามเงินกู้

9. การสนับสนุนด้านการตลาด

9.1 จังหวัด อำเภอ ตำบล ประสานงานกับภาคเอกชน โรงงานผู้ส่งออก ฯลฯ ในการเข้ามารับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร โดยการกำหนดชนิดพืชที่ผู้ประกอบการต้องการ ปริมาณผลผลิต คุณภาพ ช่วงเวลา และที่สำคัญคือราคาที่จะรับซื้อจากเกษตรกรโดยกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ และวิธีการซื้อขายให้ทั้งสองฝ่ายถือปฏิบัติ ตลอดจนดูแลกำกับให้มีการปฏิบัติตามข้อตกลง

9.2 ประสานงานการขายตามกลไกปกติของตลาดท้องถิ่น โดยประสานงาน และอำนวยความสะดวกให้เกษตรกรและพ่อค้าท้องถิ่นสามารถติดต่อซื้อขายได้โดยสะดวก รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้แก่เกษตรกรสามารถนำผลผลิตไปขายที่ตลาดกลางสนับสนุนให้เกษตรกรรวมตัวกันในการขายผลผลิตเพื่อให้ได้รับความเป็นธรรมในด้านราคา น้ำหนัก และคุณภาพ ฯลฯ

9.3 ประชาสัมพันธ์ข้อมูลการผลิตและการตลาด เช่น ปริมาณผลผลิตที่จะออกสู่ตลาด ช่วงเวลา คุณภาพ ราคา และภาวะการค้าแก่พ่อค้าและเกษตรกร เพื่อที่จะให้เกิดการรับ

ทราบความเคลื่อนไหวในแต่ละท้องถิ่น ทำให้เกิดประโยชน์แก่เกษตรกรและพ่อค้าในการวางแผนด้านการตลาด

9.4 ในกรณีที่ได้นำมาตรการด้านการตลาดที่กำหนดไว้แล้ว แต่ยังมีปัญหาราคาพืชผลตกต่ำให้รีบรายงานส่วนกลาง เพื่อจะได้เสนอให้รัฐบาลเข้ามาแทรกแซงด้านราคาต่อไป

10. การติดตามนิเทศงาน

10.1 จังหวัด อำเภอ ตำบล จัดทำแผนการดำเนินงานในระดับจังหวัดและคณะทำงานระดับอำเภอ ตลอดจนแผนการปฏิบัติงานสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกรอย่างเป็นระบบ โดยแสดงให้เห็นทั้งขั้นตอนของกิจกรรม ผู้รับผิดชอบ และช่วงเวลา โดยแบ่งออกเป็นแผนการบริหารของ :

- คณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัด
- คณะทำงานฯ ระดับอำเภอ
- แผนการดำเนินงานภาคสนาม
- แผนการเยี่ยมของเกษตรกรตำบล
- แผนการสนับสนุนในระดับอำเภอและจังหวัดต่อแผนการผลิตของเกษตรกร

10.2 ดำเนินการติดตามการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้ในแผนด้านการบริหารของคณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัดและคณะทำงานฯ ระดับอำเภอ และในการดำเนินงานในภาคสนามดังนี้ :

- การเตรียมทางเลือก
- การมีส่วนร่วมของเกษตรกร
- การวิเคราะห์แผนการผลิตของเกษตรกร
- การสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร
- ด้านปัจจัยการผลิต
- ด้านเทคโนโลยี
- ด้านการตลาด

11. ประเมินผล

11.1 ดำเนินการประเมินผลกระทบทที่เกิดจากโครงการในด้านต่างๆ ดังนี้ :

- ด้านการผลิต
- ด้านสังคม

- ด้านเศรษฐกิจ

- ต้องมีการวัดที่ชัดเจน เพื่อเปรียบเทียบกับ การปลูกข้าวในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม

11.2 รายงานความก้าวหน้าของการปฏิบัติงาน เพื่อให้คณะกรรมการในระดับต่างๆ ทราบ และให้การสนับสนุนอย่างเป็นระบบ ดังนี้ :

- เกษตรตำบล รายงานต่อคณะทำงานฯ ระดับอำเภอ

- อำเภอ รายงานต่อคณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัด

- คณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัดสรุปรายงานกรมฯ โดยให้รายงานทุกสิ้นเดือนของแต่ละเดือน ทั้งนี้เนื่องจากเป็นโครงการสำคัญที่ทางกระทรวงฯ ได้กำหนดเป็นนโยบายเน้นหนัก

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกร

ในการคัดเลือกพื้นที่ควรพิจารณา จำนวนพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมทั้งอำเภอ โดยมีเกณฑ์ชี้วัด ดังนี้ :

1. เป็นนาดอน มีสภาพเป็นดินที่เค็มปานกลาง ถึงเค็มมาก
2. เป็นพื้นที่มีโอกาสฝนตกน้อยกว่า 40 วันต่อปี ถึง 60 วันต่อปี
3. ผลผลิตต่อไร่ต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยระดับจังหวัดนั้นๆ
4. เป็นน่าน้ำล้น

โดยสรุป โครงการปรับปรุงโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในเขตพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนกิจกรรมการเกษตรจากการปลูกข้าวไปสู่กิจกรรมการเกษตรอื่นที่เหมาะสม สอดคล้องกับทรัพยากรและให้ผลตอบแทนที่ดีกว่า ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินงานดังนี้ (1) จัดทำทางเลือกการผลิตทางการเกษตรสำหรับเกษตรกร (2) การเสนอทางเลือกการผลิตทางการเกษตร (3) การสอบถามความต้องการปรับระบบการเกษตร (4) การจัดทำแผนการปรับระบบการเกษตร (5) การพิจารณาความเหมาะสมทางวิชาการ (6) การเพิ่มความรู้อาเซียนแก่เกษตรกร (7) การสนับสนุนปัจจัยการผลิต (8) การให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ (9) การสนับสนุนด้านการตลาด (10) การติดตามนิเทศ (11) ประเมินผล

การตัดสินใจเป็นการพิจารณาหาทางเลือกที่ดีที่สุด โดยใช้ข้อมูลและข้อเท็จจริงต่างๆ ประกอบการพิจารณาอย่างมีเหตุผล เกษตรกรจะนำเอากิจกรรมการผลิตใดไปปฏิบัติในไร่นานั้น ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของแต่ละบุคคลโดยผ่านกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งจะเริ่มต้นด้วยการพิจารณาถึงปัญหา (identification of problem) ต้องพิจารณาถึงปัญหาที่แท้จริง โดยวิเคราะห์หารายละเอียดต่างๆ ของปัญหาทั้งด้านการผลิต การตลาด ปัจจัยการผลิต เงินทุน ตลอดจนความรู้

วิชาการของเกษตรกร เมื่อพบปัญหาที่แท้จริงแล้วจึงพิจารณาค้นหาทางเลือกที่เหมาะสม (search for alternatives) ซึ่งอาจจะมีหลายๆ ทางเลือก โดยผู้ตัดสินใจจะคำนึงถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และผลที่คาดว่าจะได้รับจากทางเลือกนั้น ขั้นตอนต่อไปจะต้องนำทางเลือกต่างๆ มาวิเคราะห์เพื่อประเมินผลทางเลือกแต่ละทาง (evaluation of alternatives) หากนำไปปฏิบัติแล้วจะก่อให้เกิดผลดี มากน้อยเพียงใดเพื่อให้ได้ทางเลือกที่ดีที่สุด ในด้านคุณประโยชน์ที่เหนือกว่า (relative advantage) ความสอดคล้องเหมาะสม (compatibility) ความยุ่งยาก และความเข้าใจในการนำไปปฏิบัติ (complexity) ความสามารถในการทดลองได้ (trialability) และในด้านการสังเกตได้ (observability) ในขั้นตอนนี้เกษตรกรจะเป็นผู้วิเคราะห์ด้วยตัวเอง โดยได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ เมื่อนำทางเลือกแต่ละทางมาให้น้ำหนักเปรียบเทียบดูลำดับความสำคัญแล้ว จึงตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดนำไปปฏิบัติ (choice and implementation of alternatives)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิโรจน์ (2535) และจักรกฤษณ์ (2527) ได้อ้างถึง Mosher (1966) ว่าปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาการเกษตร และการเปลี่ยนแปลงในระบบการเกษตรขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. ตลาดสำหรับผลผลิตการเกษตร
2. เทคโนโลยีที่ทันสมัยที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
3. สามารถจัดหาเครื่องมือและปัจจัยการผลิตในระดับท้องถิ่น ได้
4. มีแรงจูงใจในการผลิตสำหรับเกษตรกร
5. การคมนาคมขนส่งสะดวก
6. การศึกษาเพื่อการพัฒนา
7. สิ้นเชื่อทางการเกษตร
8. การดำเนินการเป็นกลุ่มร่วมกันของเกษตรกร
9. การปรับปรุงและขยายเนื้อที่เพาะปลูก
10. การวางแผนระดับชาติเพื่อพัฒนาการเกษตร

บพิตร (2538) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรในการเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร จังหวัดอุดรธานี พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ตัดสินใจตามกระบวนการตัดสินใจทั้ง 4 ขั้นตอน คือ วิเคราะห์ปัญหา พิจารณาค้นหาทางเลือก ประเมินผลทางเลือก และตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด และยังพบปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติตาม

กระบวนการตัดสินใจ คือ ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนไม่สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ชัดเจน ระบุไม่ได้ว่าอะไรเป็นปัญหาชนิดของพืชหรือสัตว์ที่เกษตรกรนำมาเสนอให้ข้อมูลพิจารณา มีน้อย ไม่เพียงพอต่อการตัดสินใจ รวมทั้งเมื่อตัดสินใจเลือกแล้วผู้ให้ข้อมูลได้รับการสนับสนุนพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์จากทางราชการช้าไม่ตรงกับฤดูกาล และมีสภาพไม่แข็งแรง

อินทร์โพธิ์(2539)ได้ทำการศึกษาถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการตัดสินใจร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรของเกษตรกร บ้านแสนคันธา ตำบลทุ่งรวงทอง ถึงอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ย 87,724 บาท และมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เป็นผู้ให้สนับสนุนด้านแหล่งเงินทุน การรับรู้ข่าวสารประกอบการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการได้รับจากผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ และสาเหตุบางประการที่ทำให้เกษตรกรบางส่วนไม่เข้าร่วมโครงการ คือ ไม่อยากมีหนี้สิน และไม่มั่นใจว่าจะมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่วนเกษตรกรบางส่วนให้เหตุผลของการเข้าร่วมโครงการ คือ ต้องการได้รับสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ ได้รับการช่วยเหลือด้านปัจจัยการผลิตเห็นว่าจะมีรายได้สูงกว่าการทำนาปรัง